

УДК 336.7

З. М. Криховецька,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0028-1960>
Т. М. Мигович,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1543-1060>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.4.53

РОЛЬ БАНКІВ ІЗ УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Z. Krykhovetska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
T. Myhovych,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE ROLE OF BANKS WITH STATE PARTICIPATION IN ENSURING FINANCIAL
STABILITY OF THE NATIONAL ECONOMY IN CONDITIONS OF WAR

Досвід світової банківської системи свідчить про загальну закономірність, що у кризових та посткризових умовах у багатьох розвинених країнах держава має вагомий частку у банківській системі та забезпечує вплив на неї, створюючи основу для фінансової стабілізації банківської системи та економіки в цілому.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування банків за участю держави, їх ролі у забезпеченні фінансової стабільності національної економіки в період війни.

Проаналізована динаміка та частка активів банків із участю держави на ринку банківських послуг в Україні. Проведено аналіз кредитної діяльності банків з участю держави, досліджена їх участь у діючих державній програмі "Доступні кредити 5–7–9%". Досліджено формування ресурсів банків за участю держави та банківської системи в цілому.

Розглянуто стратегічні цілі банків з участю держави у період війни та післявоєнного відновлення економіки.

The experience of the world banking system shows the general pattern that in crisis and post-crisis conditions in many developed countries the state has a significant stake in the banking system and provides influence on it, creating a basis for financial stabilization of the banking system and the economy as a whole. In modern conditions of war and economic crisis, under the conditions of maintaining their financial stability, banks with state participation have sufficient resource and strategic potential to support the smooth functioning of the banking system. Therefore, the financial stability of Ukraine during the war and during the period of post-war economic recovery will depend on how efficiently the banking system will function, and especially banks with state participation, which are the leaders of state policy.

The purpose of the article is to study the peculiarities of the functioning of banks with state participation, their role in ensuring the financial stability of the national economy in conditions of war.

Some theoretical aspects of their essence and functioning, the possibility of influence on the socio-economic development of the state are considered. Their place in the structure of the banking system of Ukraine is defined. The dynamics of assets of banks with state participation and the banking system as a whole were analyzed, the share of assets and loans granted to clients of banks state participation in the total amount of net assets and loans granted to clients of the banking system of Ukraine was determined, and the place in the market of banking services in Ukraine was determined. The dynamics of loans granted by banks with state participation and their role in credit provision of the domestic economy are analyzed. Their participation in the current government program "Affordable loans 5—7—9%" was considered, the structure of concluded credit agreements was analyzed. An analysis of the dynamics and share of problem (non-performing) loans in the banking system and banks with state participation, in particular, was carried out. The dynamics of the balance sheet capital and liabilities of the banking system were analyzed and in the section of banks with state participation, the share of these banks in the structure of liabilities of the banking system was determined. The role of banks with state participation in the deposit market is determined. The strategic goals of banks with state participation during the war and post-war economic recovery are considered.

Ключові слова: банківська система, національна економіка, фінансова стабільність, банки з участю держави, кредити, депозити.

Key words: banking system, national economy, financial stability, banks with state participation, loans, deposits.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відповідно до Основних напрямів діяльності банків держсектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки [1] на банки з участю держави покладена важлива місія забезпечувати фінансову стабільність в державі, безперебійне функціонування банківської системи, підтримку пріоритетних галузей економіки та стабільної діяльності суб'єктів критичної інфраструктури. З огляду на це розгляд діяльності банків із участю держави, стану їх діяльності, можливостей забезпечення фінансової стабільності банківської системи та національної економіки в існуючих умовах набуває особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Оскільки банки з участю держави є потужною складовою банківської системи України, теоретичні та практичні питання їх діяльності широко досліджуються у вітчизняній літературі. Зокрема, концептуальні положення функціонування банків із участю держави представлені у працях таких науковців, як Н.П. Погореленко [2], В.В. Огородник [3], В.В. Оніщенко [4]. Дослідження ролі банків із участю держави у розвитку реального сектору економіки України знайшли відображення в працях провідних вчених, таких як А.О. Касич, О.О. Підкуйко, І.М. Коротенкова [5], В.В. Огородник [6], А.О. Дробязко, О.О. Любіч [7]. Питаннями позиціонування банків із участю держави у банківській системі, проблем їх діяльності займалися такі науковці: Л.А. Ключко, Н.І.Ковда [8], В.Г. Костогриз, М.Е. Хуторна

[9], Л.В. Сус, М.О. Онищук [10], Л.М. Акімова, М.М. Любовська [11], С.В. Бойко, Я.С. Дячук [12] та ін. Досліджують іноземний досвід функціонування банків із участю держави, аналізують їх позитивні й негативні риси Л.О.Ковриженко [13], В.В. Огородник [14]. Аспекти інноваційної практики вітчизняних державних банків в умовах глобалізації розглядають Л.В. Сус, М.О. Онищук [10].

Хоча особливості функціонування банків із участю держави завжди знаходились під увагою відповідних досліджень щодо їх значимості і розвитку всієї банківської системи, проте аналіз відповідних наукових джерел вказує на недостатнє висвітлення та увагу до цієї проблеми в теперішній час. В умовах війни в Україні виникає необхідність посилення уваги до функціонування вітчизняних банків із участю держави та ролі, яку вони повинні виконувати для забезпечення стабільності банківської системи та економіки держави в цілому.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження особливостей функціонування банків за участю держави, їх ролі у забезпеченні фінансової стабільності національної економіки в період війни. Для дослідження даної теми використані такі методи: аналізу і синтезу — під час з'ясування сутності та ролі банків з участю держави; індукції та дедукції при формулюванні узагальнень, теоретичних висновків; статистичні методи, фінансового аналізу для визначення показників діяльності банків з участю держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перш, ніж перейти до аналізу діяльності банків із участю держави в умовах, що склалися в Україні, розглянемо окремі теоретичні аспекти їх сутності та функціонування.

Проаналізувавши концептуальні підходи вітчизняних та іноземних науковців до теоретико-змістовної характеристики банків із участю держави, ми виділили розрізненість наукових досліджень у даному напрямі. У наукових працях відсутній єдиний підхід до визначення поняття даних банків в економічній системі країни. На думку науковців Костогриз В.Г. та М. Е. Хуторної, згідно з підходом, що поданий у законі до поняття "державні банки", ті банки, які мають частку державної власності менше показника 100% не можливо назвати державними банками. Проте, коли тепер в структурі всіх банків з участю держави відсоток власності державних органів в структурі статутних капіталів є понад 75%, що надає державі безумовні права щодо управління таким банком, то така ситуація в сучасних умовах нівелює різницю між поняттям "державний банк" та "банк із державною часткою" [9].

На думку української науковиці В. В. Оніщенко, "державний банк" є банківською установою, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а провадження функцій фінансового агента уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому сто відсотково статутний капітал належить органам державної влади, який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативно-правовими актами. Ми погоджуємося з тим як В. В. Оніщенко трактує поняття "банк із участю держави" як значно загальне та ширше, ніж поняття "державний банк". Вона пропонує включати до банків із участю держави фінансово-кредитні установи, над активами яких державі органи влади (підприємства державного сектору економіки) здійснюють прямий чи опосередкований контроль; у капіталі яких держава є прямо або опосередковано постійно чи тимчасово в різних частках та з різною метою [4, с. 27—28].

В.В. Огородник також вважає, що поняття "банк із участю держави" є значно ширшим за поняття "державний банк", бо означає не тільки пряму власність держави чи державного підприємства, а також, що держава володіє частиною акцій банку, впливає на управління банком, його стратегію та засоби її реалізації. У цьому аспекті ми погоджуємося з визначенням, яке дає цей науковець, що банк із участю держави є як універсальною, так і спеціалізованою банківською установою з часткою власності держави в статутному капіталі (незалежно від частки держави чи державних підприємств), основною метою діяльності є максимізація ринкової вартості банку через здійснення банківських операцій, що створює умови для реалізації основних засад державної політики й соціально-економічного розвитку держави [3].

Огородник В. В. поділяє банки з участю держави за спеціалізацією на універсальні, що діють на загальних принципах з іншими банками, і надають широкий асортимент банківських послуг, та спеціалізовані (інвестиційний, іпотечний, ощадний, земельний), що реалізують

специфічні функції, відповідно до основних напрямів державної політики. Також банки з участю держави поділяються на такі, які створювалися з державним капіталом зразу (наприклад, "Ощадбанк", "Укресімбанк"), або шляхом перетворення на банки з участю держави у зв'язку з критичним фінансовим станом та необхідністю уникнення банкрутства (наприклад, "Приватбанк", "Укргазбанк"). За розміром частки власності держави у статутному капіталі банків, поділяються на банки зі 100% державної власності акцій банку (державні банки, цілковито підконтрольні державі); банки з більше 50% статутного капіталу держави, коли вона є власником контрольного пакета та має основний вплив на управління банком); банки з менше 50% статутного капіталу держави, коли вона є акціонером, проте без значного впливу на управління) [15].

Саме банки з участю держави відіграють вагомую роль у забезпеченні ефективного функціонування грошово-кредитної, бюджетної, податкової та соціальної систем країни. Від того чи ефективно функціонує банківська система в цілому та зокрема банки з участю держави буде залежати соціально-економічний розвиток в країні.

Державний банківський сектор доповнює приватний, чим забезпечує:

- спрямування ресурсів на розвиток пріоритетних сфер чи регіонів;
- врегулювання дисбалансів у попиті та пропозиції кредитних ресурсів;
- відігравання антициклічної ролі та сприяння на цій основі стабільності в економіці;
- соціальний розвиток [5].

Роль таких установ із участю держави залежить від ситуації, що складається в економіці. Вони мають значний економічний потенціал для забезпечення активізації соціально-економічного розвитку держави, бо саме кошти, які ними залучаються, активно спрямовуються в різні галузі та сфери економіки, а ефективно функціонуюча банківська система сприяє успішній реалізації грошово-кредитної політики в державі.

Ми погоджуємося з науковцями, що банківські установи здатні впливати на соціально-економічний розвиток держави через реалізацію банками емісійної функції (створення платіжних засобів обігу), що виявляється в здатності банків пропонувати економіці для підживлення попиту необхідні обсяги грошової маси; а також через реалізацію трансформаційної функції, що полягає у перетворенні вільних грошових коштів у вигляді заощаджень суб'єктів економіки на кредитно-інвестиційні ресурси, через що банківська система впливає на економічне зростання [6].

Крім того, саме банки з участю держави, реалізуючи водночас державну політику відіграють значну роль у соціально-економічному розвитку через їх взаємодію з усіма секторами економіки, сприяють реалізації основних засад державної економічної політики, в тому числі грошово-кредитної. Тому від того як ефективно буде функціонувати банківська система, а особливо банків з участю держави, які є провідниками державної політики, залежатиме соціально-економічний розвиток країни [6].

Збереження потреби в економіці у банках із участю держави зумовлена нездатністю приватного фінансово-

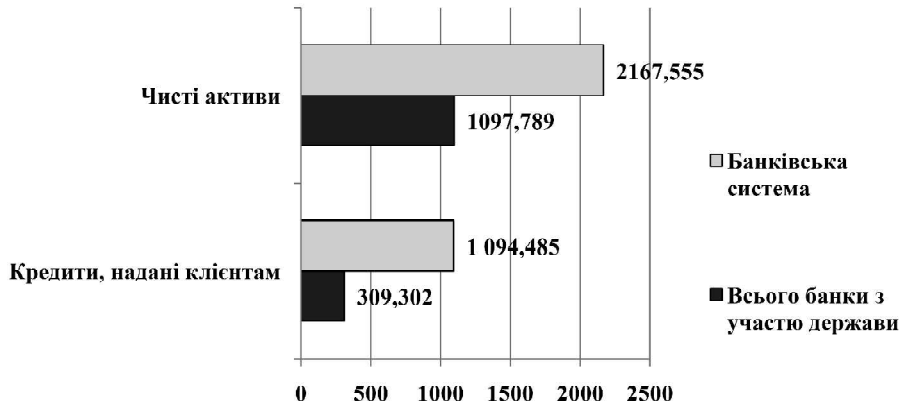

Рис. 1. Чисті активи та кредити, надані клієнтам банків із участю держави та усіх банків України станом на кінець 3 кв. 2022 р., млрд грн

Джерело: розраховано за даними [16, 17].

го сектора в повній мірі забезпечити підтримку соціально-економічного розвитку держави. Значущою може бути роль банків з участю держави у тих регіонах, де банківських установ недостатньо. Через низький рівень забезпеченості послугами підприємств, організацій і населення з боку приватних банків у віддалених і депресивних регіонах держави вирішити проблему доступності послуг на цих територіях можливо лише зусиллями державних банків. Крім того, банки за участю держави повинні реалізовувати національні проекти та проекти регіонального соціально-економічного розвитку, спрямовані на вирішення нагальних проблем розвитку держави, зокрема програми будівництва житла, оновлення житлово-комунальної сфери тощо [10].

Основним аргументом на користь банків із участю держави є те, що вони здатні прискорювати економічне зростання, підтримуючи ті сектори та регіони, у яких не зацікавлені приватні банки шляхом кредитування масштабних, високо витратних та довгострокових проектів, навіть малоприбуткових [10].

На думку А.О.Касича, О. О. Підкуйко, І. М. Коротенкової, головними цілями банків з участю держави мають бути:

- 1) кредитування проектів для розвитку інфраструктури, пріоритетних галузей або регіональних проектів в рамках загальнодержавних програм збалансування розвитку регіонів (банки розвитку);
- 2) підтримка розвитку експорту (насамперед, пріоритетних галузей економіки), та імпорту технологій (для модернізації базових і розвитку пріоритетних галузей) (експортно-імпортні банки);
- 3) фінансування МСБ, мікрокредити (соціальні банки) [4].

На сьогодні в Україні діють 4 банки з участю держави — АТ "Ощадбанк", АТ "Укресімбанк", АБ "Укр-газбанк", АТ КБ "Приватбанк". Порівнюючи вітчизняні банки з участю держави за місією та метою функціонування, слід зазначити, що вони мають різні за змістом мету та функціональне призначення, змінюються відповідно до змін стратегії управління державним сектором банківської системи. Так, основною місією Ощадбанку є у підтримка економічного розвитку держави через надання сучасних банківських послуг, залучення депозитів населення. Метою діяльності "Укресімбанку" є створення умов для розвитку економіки, обслуговування ек-

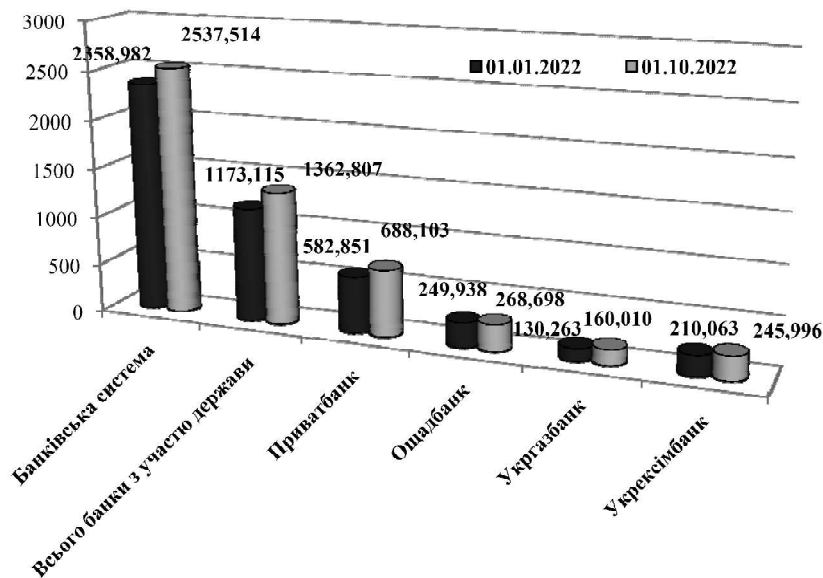

Рис. 2. Динаміка нарощення загальних активів банківською системою та банками з участю держави зокрема за 3 квартали 2022 року, млрд грн

Джерело: розраховано за даними [16, 17].

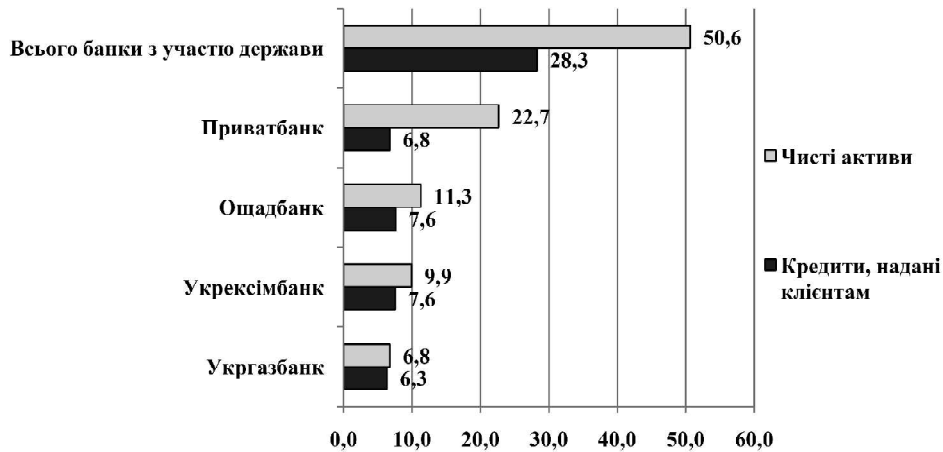

Рис. 3. Частка активів та наданих кредитів клієнтам банків з участю держави у загальній сумі цих показників по банківській системі України станом на кінець 3 кв. 2022 року, млрд грн

Джерело: розраховано за даними [16, 17].

спортно-імпорتنих операцій, фінансово-кредитна підтримка експортноорієнтованих галузей та виробництв імпортозамінної продукції. Метою діяльності "Приватбанку" реалізація роздрібного кредитування, відносини з малим і середнім бізнесом, а також корпоративним бізнесом. Місією "Укргазбанку" є надання фінансової підтримки суб'єктам підприємництва та домогосподарствам у реалізації екологічних проєктів з метою відновлення вітчизняної економіки, стабільного росту ВВП.

На 01.10.2022 року в Україні нараховується 67 банків, частка банків із участю держави за кількістю становить 5,97%, за величиною загальних активів їх присутність зросла за 9 місяців 2022 року з 49,7 до 53,7%. Зважаючи на вагому частку банків із участю держави у банківській системі є значною, необхідно проаналізувати масштаби їх діяльності, визначити їх місце у структурі банківської системи України та їх роль у кредитному забезпеченні вітчизняної економіки. Чисті активи банківської системи України станом на кінець 3 кварталу 2022 року становили понад 2167,555 млрд грн, більше половини їх склали кредити, надані клієнтам — 1094,485 млрд грн, або 50,5% у загальній сумі чистих активів банків (рис. 1).

Чисті активи банків із участю держави в цілому на кінець 3 кварталу 2022 року склали 1097,789 млрд грн, а кредити, надані клієнтам цих установ — 309,302 млрд

грн, або 28,2% у загальних активах банків із участю держави.

Як видно з рис. 2, протягом 9 місяців 2022 року банківська система наростила загальні активи на 114,323 млрд грн. У цілому банки з державним капіталом наростили активів на 189,692 млрд грн, а інші банки в цілому мали спад на 75,369 млрд грн, що характеризує посилення участі державних банків в обслуговуванні суб'єктів економіки в умовах війни. Зростання загальних активів спостерігалось серед усіх банків із участю держави. Зокрема найбільше серед банків із участю держави збільшив активи Приватбанк — на 105,252 млрд грн. Укргазбанк наростив майже 30 млрд грн, Ощадбанк — 18,76 млрд грн, Укрексімбанк — майже 36 млрд грн.

Як бачимо з рис. 3, частка активів банків із участю держави у активах банківської системи становила на кінець 3 кварталу 2022 року 50,65%, частка кредитів, наданих клієнтам — 28,3%. Найбільша частка у активах банківської системи серед державних банків належала Приватбанку — відповідно 22,7%. Найбільшу частку у загальній сумі кредитів, наданих банківською системою мали Укрексімбанк та Ощадбанк — по 7,6%.

Банківська система нарощувала кредитування протягом 2018, 2021 та 2022 років, а протягом 2019—2020 років обсяги кредитування мали спад через вплив коронавірусу на діяльність економічних суб'єктів (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз динаміки обсягів наданих кредитів банками з державною участю порівняно з банківською системою в цілому за 2018—2022 рр., млн грн

	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.10.2022
Всі кредити	1 090 914	1 193 558	1 097 595	1 049 579	1 149 567	1 186 914
у т.ч. банки:						
з державною часткою, з них						
ПАТ КБ "Приватбанк"	269 532	293 725	305 163	245 013	249 621	266 959
з державною часткою крім ПАТ КБ "Приватбанк"	289 442	349 839	319 693	295 313	289 782	368 316

Джерело: складено за даними * [18].

** Дані щодо кредитів включають кредити, надані банками та їх відокремленими підрозділами в Україні та за кордоном резидентам та нерезидентам (у тому числі міжбанківські) з урахуванням нарахованих процентів.

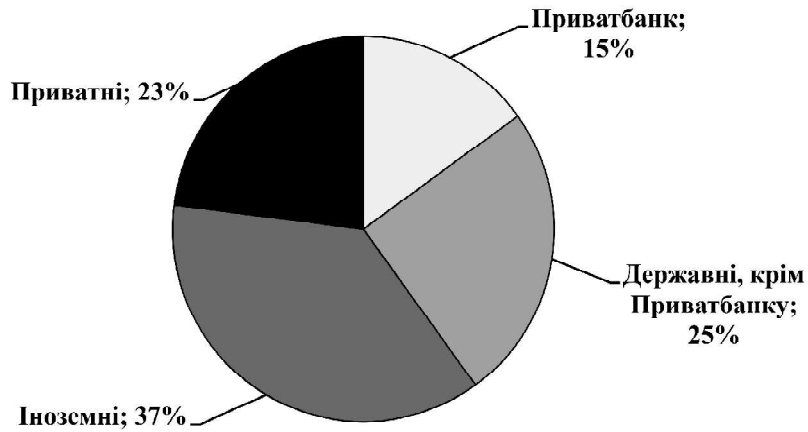

Рис. 4. Структура укладених кредитних договорів за державною програмою "Доступні кредити 5—7—9%" за групами банків станом на 19.12.2022., %

Джерело: розраховано за даними [19].

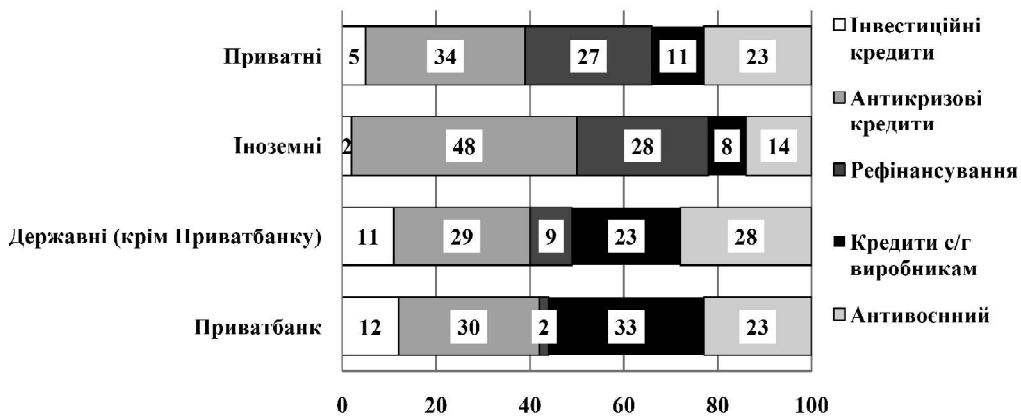

Рис. 5. Структура укладених кредитних договорів у розрізі напрямів кредитування за групами банків станом на 19.12.2022., %

Джерело: складено за даними [19].

Динаміка кредитування з боку банків із участю держави була також нестабільна. У 2018 році був ріст, далі протягом 2019—2021 рр. йшов спад кредитів, наданих банками з державною участю. Проте за 9 місяців 2022 року в міру зростання активів банків із участю держави спостерігається ріст кредитування з боку цих установ. Станом на кінець 3 кварталу 2022 року сума наданих банками з участю держави кредитів склала 635,274 млрд. грн, або 53,5% загальної суми кредитів, наданих банківською системою. Найбільша сума кредитів була надана Приватбанком в розмірі 266,959 млрд. грн, що склало 22,5% кредитів усіх банків та 42% від розміру кредитів, наданих банками з участю держави.

Банки з участю держави є активними учасниками діючих державних програм "Доступні кредити 5—7—9%", підтримки сільськогосподарських товаровиробників під державні гарантії за кредитами, що спрямовані на підтримку та відновлення економіки країни. На банки з участю держави станом на 19.12.2022 припадало 40% усіх схвалених кредитів за сумою договорів (рис. 4).

У приватних та іноземних банках серед наданих кредитів переважали антикризові (антиковідні), у державних банках (крім Приватбанку) однаковою мірою надавалися антикризові та антивоєнні кредити, а у Приватбанку — кредити сільгоспвиробникам (рис. 5).

Таблиця 2. Укладені кредитні договори за державною програмою "Доступні кредити 5—7—9%", млрд грн

	Інвестиційні кредити	Антикризові кредити	Рефінансування	Кредити с/г виробникам	Антивоспний	Разом
Приватбанк	2,9	7,2	0,4	8,0	5,7	24,3
Державні (крім Приватбанку)	4,4	11,6	3,6	9,2	11,7	40,4
Іноземні	1,4	29,2	16,7	4,6	8,4	60,2
Приватні	1,7	12,2	9,7	3,9	8,4	35,9
Всього	10,4	60,2	30,4	25,7	34,2	160,8

Джерело: розраховано за даними [19].

Таблиця 3. Аналіз динаміки проблемних (непрацюючих) кредитів банків із участю держави порівняно з банківською системою за 2018—2022 рр.

	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.10.2022
Частка непрацюючих кредитів, %	54,54	52,85	48,36	41,00	30,02	33,63
у т.ч. банки:						
з державною часткою, з них	71,12	67,92	63,52	57,41	47,08	48,19
ПАТ КБ "Приватбанк"	87,64	83,35	78,38	73,95	69,92	70,04
з державною часткою крім ПАТ КБ "Приватбанк"	55,75	54,96	49,33	43,69	27,41	32,35

Джерело: складено за даними [18].

Таблиця 4. Динаміка балансового капіталу та зобов'язань банків із участю держави, млн грн

Період	01.01.2021		01.01.2022		01.10.2022	
	Балансовий капітал	Зобов'язання	Балансовий капітал	Зобов'язання	Балансовий капітал	Зобов'язання
Приватбанк	52 824	334 116	66 615	340 642	52923	438473
Ощадбанк	21 935	213 787	21870	215018	24114	220920
Укресімбанк	10 324	182 511	12447	179640	2977	211837
Укргазбанк	8549	13431	11680	112195	6283	140274
Всього по банках з участю держави	94 387	863 465	112 563	847 499	86 284	1 011 504
Всього по банківській системі	209460	1613381	255514	1797718	211 554	1 956 001

Джерело: розраховано за даними [16, 17].

Банки з участю держави у 2022 році активніше, порівняно з приватними та іноземними, надавали кредити на посівну. 66,9% кредитів сільгоспвиробникам було надано саме державними банками (табл. 2). Також, банки з участю держави надали 70,2% від загального обсягу інвестиційних кредитів.

Середній розмір кредитів, наданих за весь період дії програми, становить біля 3 млн грн. За кількістю в портфелі переважають дрібніші позики ФОП та мікропідприємствам. Однак з початком повномасштабної війни обсяги нових кредитів відчутно зросли через розширення програми на підприємства всіх розмірів та скасування на час воєнного стану обмеження максимальної суми державної підтримки [19].

Як бачимо з табл. 3, за 2018—2021 роки частка непрацюючих кредитів у банках України активно зменшувалась з 54,54% до 30,02%. За 9 місяців 2022 року, зважаючи на ситуацію, у якій опинилася держава, частка таких кредитів дещо підвищилась і склала 33,63%, що все ж засвідчує здатність банківської системи в умовах війни контролювати якість кредитів. Позитивним явищем слід відмітити динамічне зниження частки непрацюючих кредитів у банках із участю держави з 71,12% на початок 2018 року до 47,08% на початок 2022 року, що відображає покращення управління кредитними ризиками і вдосконалення кредитної політики цих банків. За 9 місяців 2022 року частка проблемних кредитів у банках із участю держави також відобразила тенденцію, яка була по банківській системі в цілому: відбулося підвищення частки проблемних кредитів до 48,19%. У той же час ця частка порівняно з іншими банками залишається високою за рахунок того, що серед банків з участю держави найбільше проблемних кредитів має Приватбанк, який намагається з кожним роком зменшувати їх питому вагу. Інші банки з участю держави мали

частку проблемних кредитів дещо нижчу, ніж була в цілому по банківській системі.

Проаналізуємо динаміку формування ресурсів банків із участю держави і порівняємо її в цілому по банківській системі (табл. 4).

Як видно з табл. 4, за 2021 рр. у міру зростання балансового капіталу банківської системи в цілому на 46,054 млрд. грн загальна сума балансового капіталу банків із участю держави також збільшилась на 18,176 млрд. грн. Проте за 9 місяців 2022 року зменшився, як балансовий капітал банківської системи на 43,960 млрд. грн, так і банків із участю держави на 26,279 млрд. грн. Частка балансового капіталу банків із участю держави в структурі капіталу банківської системи склала на кінець 2020, 2021 рр. та кінець 3 кварталу 2022 року відповідно 45,1%, 44,1% і 40,8%. Банки вже зазнали значних втрат від реалізації ризиків внаслідок війни, проте запас капіталу та операційна ефективність дають їм змогу зберігати запас капіталу понад мінімальні вимоги. У структурі балансового капіталу банків статутний капітал станом на кінець 2020, 2021 років та протягом 9 місяців 2022 залишався незмінним. Зміни розміру балансового капіталу відбувалися за рахунок інших статей. Аналізуючи динаміку балансового капіталу в розрізі банків із участю держави, слід зазначити, що найбільший його обсяг має Приватбанк. Балансовий капітал Приватбанку за 2021 рік збільшився на майже 13,791 млрд. грн, а за 9 місяців зменшився на 13,692 млрд. грн. Частка балансового капіталу Приватбанку у структурі капіталу банків із державною часткою станом на кінець 3 кварталу 2022 року складала 61,3%, а у структурі капіталу банківської системи — 25%.

У міру зростання зобов'язань у 2021 році в цілому по системі банків на 184,337 млрд. грн сума зобов'язань банків із участю держави зменшилась на 15,966 млрд. грн.

Таблиця 5. Роль банків із участю держави на ринку депозитів, млрд. грн

Роки	2020	2021	2022, III кв.
Всього депозитів у банках України	1363,1	1526,7	1698,7
Всього коштів клієнтів у банках з участю держави, в т.ч.	735,6	728,8	892,7
Укрексімбанк	114,6	121,4	153,7
Ощадбанк	184,8	188,9	206,3
Приватбанк	309,5	321,7	416,2
Укргазбанк	126,6	96,7	116,5
Кошти фізичних осіб, в т.ч.	409,3	402,4	514,2
Укрексімбанк	28,9	26,7	31,4
Ощадбанк	125,6	121,8	151,0
Приватбанк	225	226,4	301,3
Укргазбанк	29,8	27,5	30,5

Джерело: розраховано за даними [16, 17].

За 9 місяців 2022 року по мірі зростання зобов'язань банківської системи в цілому на 158,83 млрд. грн зобов'язання банків із участю держави також збільшилися на 164,005 млрд. грн. Частка зобов'язань банків із участю держави у зобов'язаннях банківської системи становила станом на кінець 2020, 2021 та 9 місяців 2022 року відповідно 53,5 %, 47,1% і 51,7%. Аналізуючи структуру зобов'язань в розрізі банків, слід зазначити, що найбільшу частку у структурі зобов'язань банків із участю держави мав також Приватбанк, зокрема станом на кінець 3 кварталу 2022 року вона складала 43,3%, а частка Приватбанку у структурі зобов'язань банківської системи — 22,4%. Зобов'язання Приватбанку за 2021 рік збільшилися на 6,526 млрд. грн, а за 9 місяців 2022 року — на 97,831 млрд. грн.

Усі ці дані засвідчують, що банки з участю держави відіграють значиму роль на ринку банківських послуг. Найбільшу роль серед банків із участю держави відіграє Приватбанк, який концентрує основні ресурси банківської системи. По мірі зростання обсягів клієнтських коштів у банках, динамічно зростають обсяги таких коштів у банках із державною участю (табл. 5).

Як бачимо з табл. 5, банки з участю держави є лідерами депозитного ринку, оскільки їм належить 52,6 % усіх залучених коштів клієнтів, зокрема Приватбанку 24,5%, а Ощадбанку — 12,1%. Така висока частка окремих банків підвищує навантаження на Фонд гарантування через визнання банку неплатоспроможним. Од-

ночасно це засвідчує високий ступінь довіри до таких банків із боку вкладників. У період війни та економічної нестабільності, коли багато банків мають фінансові проблеми така довіра засвідчує, що населення і підприємства більше довіряють банкам, якими управляє держава, саме це є перевагою таких банків на ринку банківських послуг.

У цілому зростання депозитів відбулося за рахунок росту депозитів фізичних осіб у гривнях (рис. 6). Це відбувалося через приріст номінальних доходів населення, насамперед — виплат військовослужбовцям. Починаючи із червня 2022 року, депозити населення зростали передусім у державних Приватбанку та Ощадбанку, які тримають переважну частку рахунків військовослужбовців та соціальних рахунків, на яких осідають державні виплати населенню.

Банки з участю держави включені Національним банком до переліку об'єктів критичної інфраструктури та переліку уповноважених установ, які залучені до роботи в умовах особливого періоду. Основні стратегічні цілі банків із участю держави під час війни та у період післявоєнного відновлення економіки представлені на рис. 7.

З метою забезпечення подальшого стабільного функціонування банків із участю держави, які мають важливе значення для економіки і безпеки країни у воєнний та післявоєнний час, необхідно здійснювати особливий режим нагляду та контролю за їх діяльністю, щоб забезпечити більш прозору оцінку їх діяльності, оперативно вживати певні заходи для забезпечення їх платоспроможності у нестабільних економічних умовах [9]. У рамках цього слід постійно контролювати показники ризиків та загроз, які можуть порушити стабільність роботи банків, вчасно здійснювати їх усунення та зменшувати їх негативний вплив. Зокрема, слід постійно моніторити якість кредитного портфеля, забезпечувати можливості безперебійного надання послуг при умові втрати інфраструктури чи недоступності, втрати даних, контролювати дотримання нормативів діяльності, що встановлені НБУ.

З метою забезпечення сталого розвитку банківського сектору необхідно розробити рекомендації для всіх банків стосовно покращення управління проблемними активами, необхідність створення вторинного рин-

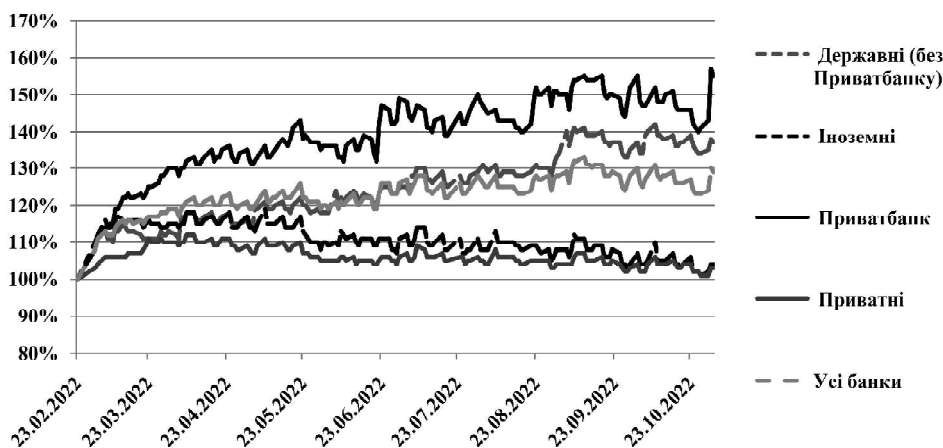

Рис. 6. Динаміка коштів фізичних осіб у гривнях, 24.02.2022 = 100%

Джерело: [19].

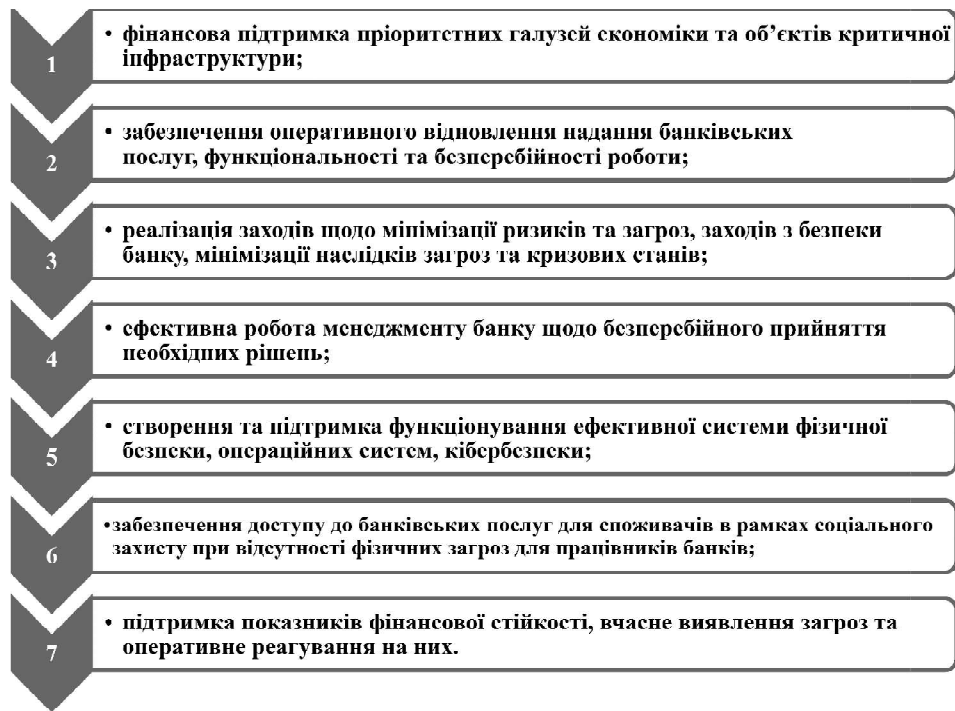

Рис. 7. Основні стратегічні цілі банків державного сектору у період війни та післявоєнного відновлення економіки

Джерело: складено на основі [1].

ку проблемних активів, що допоможе банкам позбутися проблемних активів та забезпечить збільшення обсягів нових кредитів [20].

Характерними особливостями банків із участю держави в сучасних умовах є їх масштабність. В Україні відповідно до Переліку системно важливих банків затверджено рішенням Правління НБУ від 09.03. 2022 р. визначено 14 системних банків, серед яких 4 з державним капіталом [21].

З метою забезпечення фінансової стабільності економіки Верховна Рада ухвалила закон, який регламентує передачу у воєнний час у державну власність ключових банківських установ — тих системно важливих банків, у яких держава виявить погіршення платоспроможності, за тим же принципом, як було націоналізовано "Приватбанк". У пояснювальній записці до закону зазначено, що націоналізація буде менш затратною для держави як і в буквальному сенсі, так і психологічно для банківського ринку. Якщо віднести системно важливий банк до категорії неплатоспроможних через втрату ліквідності та здійснювати подальше його виведення з ринку за загальною процедурою, то в існуючих умовах українсько-російської війни це дуже обтяжливо та створює додаткові ризики для всієї банківської системи. Так, ліквідація такого банку може спричинити підвищення недовіри до банківського сектору, зумовити подальшу ланцюгову реакцію відтоку коштів клієнтів, втрату коштів клієнтами такого банку, зниження потенціалу кредитування домогосподарств та суб'єктів господарювання. Крім того, якщо Фондом гарантування вкладів фізичних осіб буде виконувати прийняте в період війни зобов'язання виплачувати 100 % суми вкладів фізичним особам, то це зумовить значні втрати Державного бюджету. Тому, законотворці вважають, що націоналізація, буде не лише не обтяжливою фінансово, але за-

безпечить відновлення роботи банку та мінімізує ризики несприятливих явищ на ринку [22]

ВИСНОВКИ

Досвід світової банківської системи свідчить про загальну закономірність, що у кризових та посткризових умовах у багатьох розвинених країнах держава має вагомий частку у банківській системі та забезпечує вплив на неї, створюючи основу для фінансової стабілізації банківської системи та економіки в цілому. Внаслідок націоналізації системного ПАТ "Приватбанк" частка активів та зобов'язань банків з участю держави в банківській системі України значно зросла, такі банки зайняли лідируючі позиції на ринку. У сучасних умовах війни та економічної кризи за умов підтримки своєї фінансової стабільності, банки з участю держави мають достатній та стратегічний потенціал для підтримки безперервного функціонування банківської системи. Тому від того як ефективно буде функціонувати банківська система, а особливо банків з участю держави, які є провідниками державної політики, залежатиме фінансова стабільність України під час війни та в період післявоєнного відновлення економіки.

Література:

1. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Київ, 2022. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Погореленко Н. П. Основні концептуальні положення функціонування та розвитку українських державних банків. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми

- теорії та практики. 2018. Вип. 1. С. 15—29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_4 (дата звернення: 10.11.2022).
3. Огородник В. В. Концептуальні підходи до визначення поняття "банк із державною участю". Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 142—149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2018_2_21 (дата звернення: 10.11.2022).
 4. Оніщенко В. В. Банки з державною участю у банківській системі України: дис.... канд. екон. наук. Суми, 2012.
 5. Касич А. О., Підкуйко О. О., Коротенкова І. М. Роль державних банків у розвитку національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 4. С. 35—40.
 6. Огородник В. В. Вплив банків з державною участю на соціально-економічний розвиток країни. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29 (68), № 5. С. 149—153. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29\(68\)_5_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29(68)_5_34) (дата звернення: 10.11.2022).
 7. Дробязко А. О., Любич О. О. Посилення ролі банків з участю держави в капіталі у забезпеченні розвитку реального сектору економіки України. Фінанси України. 2019. № 2. С. 43—57.
 8. Ключко Л. А., Ковда Н. І. Державні банки України. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 94—108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2019_1_9 (дата звернення: 10.11.2022).
 9. Костогриз В. Г., Хуторна М. Е. Державні банки у системі забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2018. Вип. 1. С. 335-341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2018_1_56 (дата звернення: 10.11.2022).
 10. Сус Л. В., Онищук М. О. Функціонування державних банків на ринку банківських послуг України. Наукові горизонти. 2019. № 4. С. 67—76.
 11. Акімова Л. М., Любовська М. М. Банки з державною участю: оцінка ризиків високої частки їх капіталу в банківському секторі та шляхи їх мінімізації. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. 2020. Вип. 1. С. 3—13.
 12. Бойко С. В., Дячук Я. С. Позиція державних банків у банківській системі України: аспект рентабельності. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2020. Т. 26, № 3. С. 93—101.
 13. Ковриженко Л. О. Державні банки: міжнародний досвід та перспективи для України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 2 (1). С. 126—128.
 14. Огородник В. В. Порівняльна характеристика діяльності банків з державною участю в Україні та світі. Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 57. С. 108-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_57_22 (дата звернення: 10.11.2022).
 15. Огородник В. В. Узагальнення та систематизація підходів до класифікації банків з державною участю. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 30 (4). С. 92—95.
 16. Показники діяльності банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 10.11.2022).
 17. Сайт Міністерства фінансів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zviti-po-derzhavnih-bankah-fin> (дата звернення: 10.11.2022).
 18. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих кредитів. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1> (дата звернення: 10.11.2022).
 19. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (дата звернення: 10.11.2022).
 20. Напрями та принципи розвитку державних банків до 2025 року: стратегічні рекомендації. Київ. URL: <http://vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/23.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
 21. Про визначення системно важливих банків. Рішення Правління НБУ від 09.03. 2022 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_09032022_120_rsh (дата звернення: 10.11.2022).
 22. Гетманцев вніс законопроект, що дозволяє націоналізацію системно важливих банків в умовах воєнного стану. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/hetmantsev-vnis-zakonoprojekt-shcho-dozvoljaenatsionalizatsiju-sistemno-vazhlivikh-bankiv-v-umovakhvojennoho-stanu.html> (дата звернення: 10.11.2022)

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (2022), "The main (strategic) areas of activity of public sector banks during the period of martial law and post-war economic recovery", available at: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC.pdf> (Accessed 10 November 2022).
2. Pogorelenko, N.P. (2018), "Main conceptual provisions of functioning and development of Ukrainian state banks", Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 1, pp. 15—29, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_4 (Accessed 10 November 2022).
3. Ogorodnyk, V.V. (2018), "Conceptual approaches to defining the concept of "bank with state participation", Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic sciences, vol. 2, pp. 142—149, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2018_2_21 (Accessed 10 November 2022).
4. Onishchenko, V.V. (2012), "Banks with state participation in the banking system of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Money, finance and credit, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.
5. Kasych, A.O., Pidkuiko, O.O. and Korotenkova, I.M. (2020), "The role of state banks in the development of the national economy", Investments: practice and experience, vol. 4, pp. 35—40.
6. Ogorodnyk, V.V. (2018), "The influence of banks with state participation on the socio-economic development of

the country", Scholarly notes of V.I. Vernadsky Tavri National University. Series: Economics and management, vol. 29 (68), no. 5, pp. 149—153, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29\(68\)_5_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29(68)_5_34) (Accessed 10 November 2022).

7. Drobiazko, A.O. and Liubich, O.O. (2019), "Strengthening the role of banks with state participation in capital in ensuring the development of the real sector of the economy of Ukraine", Finances of Ukraine, vol. 2, pp. 43—57.

8. Kliusko, L.A. and Kovda, N.I. (2019), "State Banks of Ukraine", Collection of scientific works of the State Fiscal Service University of Ukraine, vol. 1, pp. 94—108, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprudps_2019_1_9 (Accessed 10 November 2022).

9. Kostogryz, V.G. and Khutorna, M. E. (2018), "State banks in the system of ensuring financial stability of the banking sector of Ukraine", Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economy, vol. 1, pp. 335—341, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2018_1_56 (Accessed 10 November 2022).

10. Sus, L. V. and Onyshchuk, M. O. (2019), "Functioning of state-owned banks on the banking services market of Ukraine", Scientific horizons, vol. 4, pp. 67—76.

11. Akimova, L. M. and Liubovska, M. M. (2020), "Banks with state participation: assessment of the risks of a high share of their capital in the banking sector and ways to minimize them", Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management. Economic sciences, vol. 1, pp. 3—13.

12. Boiko, S. V. and Diachuk, Y. S. (2020), "The position of state banks in the banking system of Ukraine: the aspect of profitability", Scientific works of the National University of Food Technologies, vol. 26, no. 3, pp. 93—101.

13. Kovryzhenko, L.O. (2016), "State banks: international experience and prospects for Ukraine" Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences, vol. 2 (1), pp. 126—128.

14. Ogorodnyk, V. V. (2020), "Comparative characteristics of the activity of banks with state participation in Ukraine and the world", Black Sea Economic Studies, vol. 57, pp. 108—114, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_57_22 (Accessed 10 November 2022).

15. Ogorodnyk, V. V. (2018), "Generalization and systematization of approaches to the classification of banks with state participation", Scientific Bulletin of Kherson State University: Economic sciences, vol. 30 (4), pp. 92—95.

16. National Bank of Ukraine (2022), "Performance indicators of banks", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 10 November 2022).

17. The official site of the Ministry of Finance (2022), available at: <https://mof.gov.ua/uk/zviti-po-derzhavnih-bankah-fin> (Accessed 10 November 2022).

18. National Bank of Ukraine (2022), "Volumes of active transactions and the share of non-performing loans", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1> (Accessed 10 November 2022).

19. National Bank of Ukraine (2022), "Financial Stability Report, December 2022", available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (Accessed 10 November 2022).

20. Ministry of Finance of Ukraine (2017), "Directions and principles of development of state banks until 2025: strategic recommendations", available at: <http://vestnikeconom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/23.pdf> (Accessed 10 November 2022).

21. National Bank of Ukraine (2022), "Decision of the Board of the NBU "On the definition of systemically important banks", available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_09032022_120_rsh (Accessed 10 November 2022).

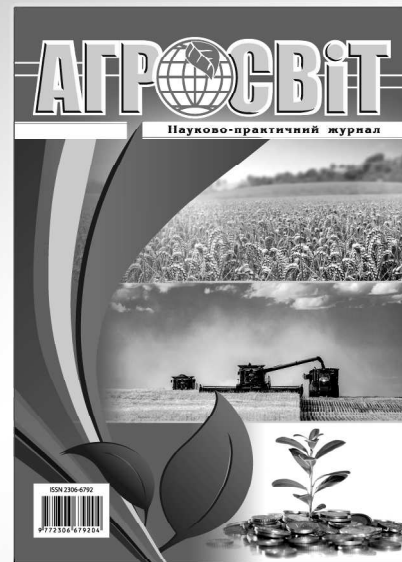
22. Il'chenko, L. (2022), "Hetmantsev introduced a draft law allowing the nationalization of systemically important banks under martial law", available at: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/hetmantsev-vnis-zakonoprojekt-shcho-dozvoljaje-natsionalizatsiju-sistemno-vazhlyvikh-bankiv-v-umovakh-vojennoho-stanu.html> (Accessed 10 November 2022).

Стаття надійшла до редакції 29.01.2023 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292